

**КОРПОРАТИВ ҚОНУНЧИЛИКНИ ХАЛҚАРО
СТАНДАРТЛАРГА МУВОФИҚЛАШТИРИШДА АКЦИЯДОРЛАР
ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ**

Хакимов Учкун Хакимович

менежмент йўналишида тадқиқотчи

Глобал иқтисодий муносабатлар чуқурлашиб бораётган ҳозирги шароитда корпоратив қонунчилиқни халқаро стандартларга мувофиқлаштириш масаласи давлатлар иқтисодий тараққиёти ва инвестицион жозибадорлигини таъминлашнинг муҳим институционал шарти сифатида намоён бўлмоқда. Айниқса, акциядорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш корпоратив бошқарув тизимининг марказий элементи сифатида қаралиб, у капитал бозорларига ишончни шакллантириш, корпоратив барқарорликни таъминлаш ва молиявий рискларни камайитиришда ҳал қилувчи аҳамият касб этади.

Шу билан бирга, амалиёт шуни кўрсатадики, миллий корпоратив қонунчиликда акциядорлар ҳуқуқларини таъминлашга қаратилган нормалар мавжуд бўлишига қарамасдан, уларнинг халқаро стандартлар билан уйғунлиги ва амалий ижроси кўп ҳолларда етарли даражада таъминланмаган. Бу ҳолат корпоратив низоларнинг кучайиши, миноритар акциядорлар манфаатларининг чекланиши ва инвестицион муҳитга нисбатан ишончнинг пасайиши билан намоён бўлади.

Корпоратив қонунчилик акциядорлар ва корпоратив органлар ўртасидаги муносабатларни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солувчи асосий институт ҳисобланади. Акциядорлар ҳуқуқлари ушбу муносабатларда мулкдорлик, иштирок ва назорат функцияларини таъминловчи марказий механизм сифатида намоён бўлади. Бироқ акциядорлар ҳуқуқларининг

хуқуқий жиҳатдан мустаҳкамлангани уларнинг автоматик тарзда амалий таъминланишини кафолатламайди.

Институционал нуқтаи назардан, акциядорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш корпоратив қонунчилик, суд амалиёти, корпоратив бошқарув маданияти ва ахборот сиёсати ўртасидаги ўзаро боғлиқлик натижасида шаклланади. Агар ушбу элементлар ўртасида уйғунлик мавжуд бўлмаса, ҳатто халқаро стандартларга яқин қонунчилик ҳам декларатив тусда қолиб кетиши мумкин.

Халқаро амалиётда акциядорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш масаласи OECD корпоратив бошқарув тамойиллари, IOSCO стандартлари ва қатор илғор давлатлар корпоратив қонунчилигида тизимли равишда акс эттирилган. Ушбу стандартларда акциядорларнинг тенг ҳуқуқлилиги, ахборотга эркин кириш, корпоратив қарорлар қабул қилишда иштирок этиш ва корпоратив органлар устидан назорат қилиш имкониятлари асосий тамойил сифатида белгиланган.

Муҳим жиҳати шундаки, халқаро стандартлар акциядорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилишни фақат ҳуқуқий талаб сифатида эмас, балки корпоратив бошқарув самарадорлигини таъминловчи стратегик ресурс сифатида талқин қилади. Бу ёндашув корпоратив қонунчиликни такомиллаштиришда функционал уйғунликни таъминлаш зарурлигини кўрсатади.

Миллий корпоратив қонунчиликни халқаро стандартларга мувофиқлаштириш жараёнида қатор институционал муаммолар кузатилади. Аввало, халқаро стандартларнинг механик тарзда миллий қонунчиликка кўчирилиши уларнинг амалий самарадорлигини пасайтиради. Чунки миллий корпоратив муҳит, бозор инфратузилмаси ва корпоратив маданият халқаро амалиётдан фарқ қилади.

Шунингдек, акциядорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга оид нормаларнинг ижро механизмлари етарли даражада ишлаб чиқилмагани

ушбу соҳадаги асосий муаммолардан бири ҳисобланади. Суд амалиётининг секинлиги, корпоратив низоларни ҳал этишда альтернатив механизмларнинг чекланганлиги ва назорат институтларининг заифлиги акциядорлар ҳуқуқларини реал ҳимоя қилиш имкониятларини пасайтиради.

Корпоратив қонунчилик қанчалик мукаммал бўлмасин, унинг самарадорлиги корпоратив бошқарув амалиёти билан узвий боғлиқ. Корпоратив қарорлар қабул қилиш жараёнида шаффофликнинг пастлиги, кузатув кенгашлари мустақиллигининг чекланганлиги ва мустақил директорлар институтининг формал характер касб этиши акциядорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилишдаги асосий тўсиқлардан ҳисобланади.

Халқаро амалиётда мустақил директорлар институти акциядорлар ва ижроия органлар ўртасидаги манфаатлар мувозанатини таъминловчи муҳим механизм сифатида шаклланган. Миллий корпоратив тизимларда эса мазкур институтни функционал жиҳатдан ривожлантириш талаб этилади.

Акциядорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилишни кучайтириш мақсадида корпоратив қонунчиликни халқаро стандартларга мувофиқлаштириш куйидаги устувор йўналишлар асосида амалга оширилиши лозим:

- акциядорлар ҳуқуқларини таъминлашга оид нормаларни аниқ ижро механизмлари билан мустаҳкамлаш;

- корпоратив ахборот очиқлигини таъминлашнинг ягона стандартларини жорий этиш;

- миноритар акциядорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга қаратилган институционал воситаларни ривожлантириш;

- корпоратив низоларни ҳал этишда арбитраж ва медиация институтларини кенг жорий этиш.

Юқоридаги таҳлиллار шуни кўрсатадики, корпоратив қонунчилиқни халқаро стандартларга мувофиқлаштиришда акциядорлар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш масаласи комплекс институционал ёндашувни талаб этади. Бу жараён фақат ҳуқуқий нормаларни яқинлаштириш билан чекланиб қолмасдан, корпоратив бошқарув амалиёти, суд инфратузилмаси ва бошқарув маданиятида тизимли ўзгаришларни талаб қилади.

Акциядорлар ҳуқуқларини корпоратив қонунчилик ва бошқарув стратегиясининг ажралмас қисми сифатида қайта талқин қилиш корпоратив барқарорликни таъминлаш ва миллий иқтисодиёт рақобатбардошлигини оширишнинг муҳим шарти ҳисобланади.

